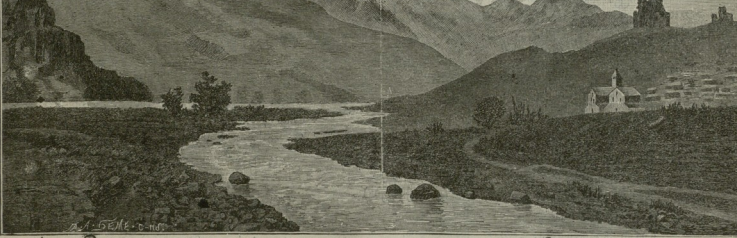

ს ვ ა ლ ი

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახაზგამიანი ზაზუსი. გამოსცემს ქოველ აკირა დღეს.

№ 23

მაისი 28 1895 წ.

№ 23

შინდარსნი: დრამიდან „მედია“, სცენა ავაგისა. — სხვა-და-სხვა ამბები, — სტუმრ-ბოლიდან, იმპასი, — საუერადღებო ამბები. — მეფე სოლომონ იმერეთისა, დიდ სოლომონად წოდებული გუგუროთ შა-სუნი (დასასრული) და მახარაძისა, — გრი-ტყის გრიტყა (დასასრული) ნ. უო-რდანიასი — სკოლის ხელი, ვ. ბარნოვისა. — ყოველი განცხადება.

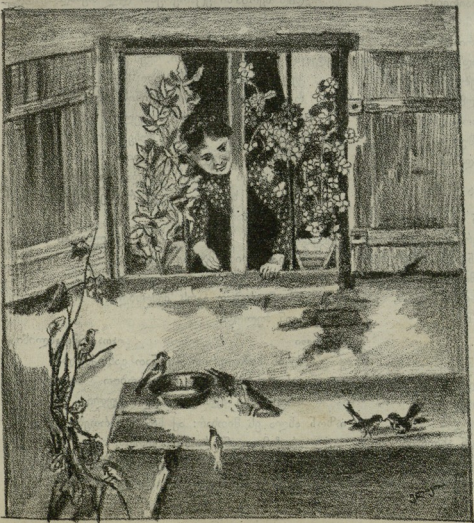
დრამიდან „მედია“

სცენა

კოლხიდის ქალები. შორით კაკისის მთები მოსჩანან. იალბუ-შსა და მყინვარს ღრუბელი გადა-ყრია და ლალაობენ

გამოსვლა 1-ლი

იაზონ (აღტაცებით შეჰყურებს არე მარეს)
დღეს ჩემმა თან-მოგზაურებმა ფაზისის პირათ ძილს მისცეს თაყი, რომ მოიხადონ დათლოლოობა და შეტყუნებონ ეს სანაზი. (ხელს აშვერს არემარეს)
მე კი ახლავე წამამიტყუა უცხო ბუნების მშვენიერებაში..

ამაფრთოვანა, ზეამიტაცა,
 სრულათ გამსჭვალა რა ნეტარებამ.
 მშენიერ ია დიდი ელლად,
 მაგრამ ეს მცირე ბარბაროსთ მხარე,
 ისე ამეტებს მას შედარებით,
 როგორც ეარსკლავებს გაგისლი მთვარე!
 შეჩჩერებები არ ატეხილ-ჭულეს,
 ბორცეს ყვაილებით შეფერადებულს,
 გორებს, ქოჩორა ტყით დაბურვილებს
 და მთებს, ზეცამდე თაე-ამაღლებულს.
 საციერელოა! აქ ეს სიმდიდრე!..
 ბუნების ლხინი... მაყრულ-ქორწილი;
 იქ კი ღრუბელი, თოვლი და ყინვა,
 არარაობა და მკედრული ძილი!
 ამდენ სნეა-დასნეა სანახაობას
 ევლარ უმართავს ხორციელი თვალს!
 სჩანს, ამ ქვეყნისთვის რომ მოუცლია
 შემოქმედების დიად ძალთა-ძალს! (დაფიქრდება)
 გუშინ რომ რაღაც დიდი ფრინველი
 გზაში მოგედგედა... „არგო“ დაჩრდილა,
 აქ უნდა იყოს იმისი ბუდეც;
 უშვებელია, რომ აქ გაზრდილა (მალა იხედება)
 ეს კი ორბია! თვალს არ მაშორებს;
 ხან ძირს ჩამოდის, ხან მალა აღის.
 თავზე დაჯდომას ხომ არ მიპირებს?
 სამეფო გვირგვინს ხომ არ მიქადის?
 (მალდიდან წამოვა ორბი ტრიალით და ია-
 ზონის ფეხთან დაეცემა; კერღში ერთათ ორი
 ისარი ურჭვია, იაზონ გაკვირებული დაჩერებია).
 ამას რას ეხედავ? სწორეთ ღმერთებმა
 მალლით დაისრეს, უჩჩათ რომ ფრენდა,
 თვარა აქედან ვინმე სულდგამული
 იქამდი ისარს ვით მიაწედენდა?

გამოსვლა 2 რე

(მედია და ძუძუდა გამოდიან ტყიდან. იაზონს
 რომ დაინახეს, მედია შეჩჩრდება, იაზონიც
 შეკრთება და ორივე ერთმანეთს შეჩჩრებიან
 გაქვავებულებსავეთ. ძუძუდა მივა, ორბს აიღებს,
 გამობრუნდება, მოაეღებს ხელს მედიას, გა-
 ატრიალებს და შეველენ ტყეში).

იაზონ (გონზე მოდის)

მალალო ზეესო! ნუ თუ დიანა
 აქ სანადიროთ გადმოფრენილა?!
 ელიინათ მიცნო და გაუკვირდა,
 უცხო მხარეში მეც რომ მიხილა.
 ან ის ვინ იყო, მას რომ თან ახლდა?
 ის კი აქაურს გავდა მიწის შეილს,
 გამოსაზრდელათ ღვთისგან აყვანილს,

მონადირეთაც მისგანვე ვაწრთენილს!
 აქ ვის რა ვეითხო? ვისგან გავიგო:
 რაც ასე უცბათ ჩამეჭრა გულში?
 წავლ, იქნება აქ ვნახო ვინმე,
 კვამლი რომ მოსჩანს გამოქვაბულში.
 (მიდის მარცხნივ და შედის გამოქვაბულში)

გამოსვლა 3 მე

მედია და ძუძუდა გამოდიან ტყიდან
 მედას (აშფოთებული)
 არა!... ის იყო!... ის იყო სწორეთ!...
 ჩემი ჩენება!... ჩემი სიზმარი!..
 მინდა რომ ერთხელ კიდევ შევხედო!...
 საით წასულა?.. ენახათ სად არი!..
 (ხელი-ხელ ჩაკიდებული გაიბრუნენ იქითენ,
 სადაც იაზონი იდგა და შეველენ ტყეში).

გამოსვლა 4 თხე

იაზონ (გამოდის გამოქვაბულიდან და თან გამოჰ-
 ყვის დაქერილი მკედელი)

იაზონ მითხარ ეინა ხარ?
 მკედელი ვინ ვარ და ქლიბი.
 შეე მთას ხომ ხედავ? იმის გადაღმა
 დიდ ხეობაში ეცხოვრებთ დიდ თემად
 და განთქმულია ყველგან ჩვენი ხმა.

იაზონ რითი?
 მკედელი მკედლობით. ჩვენ ერთი მთა გვაქვს.
 ქედისი არის მისი სახელი;
 რკინის გული აქვს... რკინის ძარღვები...
 გარს ახვევია მთელი სოფელი,
 ის არის ჩვენი ყველას მრჩენელი.
 ხერგლები შეგვეყავს, ვაცლით რკინის გულს,
 გამოგვაქვს და მით, სნეა-დასნეანარს
 ეკეთებთ ხოლმე ფოლად-რკინეულს.

იაზონ ეს რა მხარეა?
 მკედელი კოლხეთის მხარე,
 დიდ იბერიის მცირე ნაწილი;
 სიმდიდრით ყოველათ მოუღალავეი!..
 მშენიერებათ ვარს შემოსილი.

იაზონ ვინ ჰულობს?

მკედელი იათს მამასახლისი,
 მისის სიმდიდრით ქვეყნათ განთქმული!
 ვისაც სიუხვით და ვაშკაცობით
 მოგებული აქვს კოლხეთის გული.

იაზონ ახლა ეს მითხარ: აქ ხომ ღმერთები
 არ ჩამოდიან, რომ ინადირონ?

მკედელი (გაოცებით) განაცრტა აქეთ მალა ადვილი,
 რომ დაბლა თავი არ დაიმცრონ.

აზონ იმიტომ გკითხავ, რომ მონადირე
 ლმერთ—ქალს მოეკარი მე დღეს აქ თვალი.
 მჭკვლედი (იკინის) ის მეღია, მამასახლისის
 მზეთ უნახავი და პირ-მზე ქალი

აზონ (განცეიფრებით) მეღია?... ეისაც მწვენიერებათ
 მთელი ქვეყანა დღეს აღიარებს...
 რომელიც საქმრით თუ არ უძღვევდეს
 სახსლოვესაც არვის იკარებს?

მჭკვლედი ჰო! ჰო! სწორით ის. და შენც გეტყობა,
 რომ სიკიდათ გამოაწყოზილხარ,
 მაგრამ შენც სხეების ზედი მოველის,
 თუ სხვა ეარსკვლაფზე არა შობილხარ!
 (სიწუმის შემდეგ) სხვა ბედის რომ ხარ, ანა
 მეც ვხედ-ე.

ტყეობის მიტომ აღარ მრცხენვია...
 თვარა სხვა ბევრი შერისთანებო
 ურთოთი დაბლა დამიწვენია.
 და შენ კი იმდროს შემომავარე
 რა არ შემეძლო ამოღება ხმის,
 მოსაგერებლათ ხელის ხმარება
 და მით გატება მჭედლების აღთქმის:
 დღეს არის სწორით ამირანის ღღე
 და ემავგრებდი იმის ჯაჭუ-პალოს.

აზონ ვინ ამირანი?... რის პალო-ჯაჭვი?
 ნუ გრეხ, ნუ ხლართავ სიტყვებს უბრალოს.

მჭკვლედი გეტყობა მეტათ შორეული ხარ,
 რომ ამირანის არა იცო-რა!..
 ეამკაცი იყო ის უძღვევლი
 ღმერთებთან თავი არ დამიკირა!..
 წინასწარ მჭერეტი და შორს მხედველი
 კინჭელებს სამართალს დაბლა უჭრიდა
 და მაღლა ღმერთებს ყოველს შემძლებლებს
 შეუპოვრობით თავს არ უხრიდა.
 გარისხდენ ურჩხე, შუთრი უძიეს,
 და ცხადათ მტრობა რა ვერ გაბედეს,
 მხოლოთ ღლატით დამიორჩილეს
 და ბრუტ-სამბელს ზემოაქედეს.
 ვერვინ ვაბედა მიკარებოდა,
 ვერვინ შეანო ვავლახათ ხელი,
 რომ მიიქედა, სანამ არ ვარდა
 ერთი გრძნეული კოკლი მჭედელი.
 მიჩინილი ჰყავს შავი ყორანი
 და არ ასენენებს უფროზობს მწვარე—ძილს:
 ბრუტალებით უპობს გულ-მკერდს დატანჯულს!
 ნისკარტით წიწწის მხურვალე გულ-ღვიძლს!..
 მაგრათ მიბმული და მიჯაჭვული
 მოსაგერებლათ ვერ ხმარობს ხელებს,
 მაგრამ თან ახლავს პატარა ფინა...
 ის ულოკავს წყალუღს და მით უმთილებს.

როდესაც ტყეილს ვეღარ იტანს,
 მაშინ იმძრევა რომ აიწყვიტოს
 და კოკლ მჭედელზე გარისხებულმა
 რაც მჭედლები ვართ სულ ამოგეწყვიტოს.
 მაგრამ დღეს-დღეს ჩვენ ყველა ერთათ
 სამჯერ ზედი ზედ უხმოთ და უბრათ
 კერს ურტყავთ ისევე, რომ შერყეული
 პალო ჩევიკოს ისევე მაგრათ

აზონ საკვირველია!.. ახლა მოთხარი
 მეღიაზედაც რამე ამბავი.

მჭკვლედი არა ეიცირა და რომც ეიცოდე
 მანც ეერ გეტყვი ვინდ მომპრა თავი;
 თუ მართლა ვინდა შეიტყო რამე,
 ვეგრ ხომ ხედავ ხეს ქვეშ დედაბერს?
 ის მოკიდე ჯერ დედობლათ
 მაშინ ვაიგებ მისგან ყოველფერს.
 მიდი უკბინე მინარს ტუტუნე
 და მიამხე: კმარა ძილთქო,
 ნუ გატებ ქვეყნის ძველ ჩვეულებას
 შენ დედა იყავ და მე შეილითქო.

აზონ (ხელს უშვებს მჭედელს, მიდის ძიძასთან და
 ძუძუზე კბენს)

მაძ (წამოვარდება დამფთხალი) ვინა ხარ და ან
 რა სულღირ?

აზონ უტხო ქვეყნიდან გადმოხეწვილი,
 რომ ეიქიდა და მოვიბოგო,
 ანუ მეღია და ან სიკედილი!..

მაძ ტყუილა გარჯილხარ! ეერას ვახდები!
 მომსვლელო სხეებზე ბევრი მინახავს,
 მაგრამ წამსვლელო კი აღარავინ:
 ქვე სტოეგებენ ჩვენ სარეზზე თავს,

(თითის აშვერს) ამ მაღალ სერზე რომ ვადინდლო,
 ძირს გამოჩნდება ქალაქი „აა“,
 სადაც თან სწორათ ზაფხულ და ზამთარ
 გადაშლილია ვარდი და ია.

იქ დანიხავ ერთ დიდ სასახლეს,
 ოკროს ვალაენით გარშემოვლებულს
 და მის უთვალავ მესერ—სარეზზე
 კაცის ხმელ თავებს მაგრათ ჩამოკმულს.
 ისინი ყველა მეღიას სურვილს
 გადაჰყოლიან... უსინჯავით ბედი.
 შენც შეილო მათი ღღე დაგადგება,
 შენც მოგატყუებს გიგი იმედი.

აზონ არ მეშინია, ნუ შესწუხდები!
 შენ მხოლოთ ახლა, მე ის მასწავლედი,
 თუ როგორი გაქვსთ წესი და რიგი,
 რომ მოციქული მიგეზაენო მაღე.
 მაძ ვაგისი შეილო არა ეიცორა,
 ეერც დაპირდება, იცოდე, შეგლას.

ასირ ნახე ბატონიშვილი
 და ის გიანბობს, რაც გინდა ყველას.
 აქვე იქნება მასობლივად სადმე.
 უყვარს ქალაში ბურთის გაგდება...
 წაიყვანს ხოლმე ტრალ-ამხანაგებს...
 მის შიშით ერთიც ვერ დააკლდება
 მიდი, როგორმე დაუმობილიდი:
 თავს შემოეცლე, აკოცე მხარზე
 და ის გაგიწებს შენ მეგობრობას,
 თვითონ მიგიყვანს სასახლის კარზე.
 (ტყვიდან ხმა მოისმის)

სას კრთ. მსრთ. უუუ! სად ხარ ძიძავე?

აააა

სხვა-და-სხვა ამბები

რამბათს, 22 მაისს, სახალხო წარმოდგენა იყო გამართული ავჭოლის აგრეთ წოდებულ „სასადილო დარბაზში“; შესასვლელი ფასი შაუური იყო. მდებოი ხალხი ორას სულზე მეტი დაესწრო. ბევრს მათგანს ამის მეტათ თეატრი არ ენახა. ეს შესამეთ იყო გამართული წარმოდგენა: ერთხელ დადგეს „და-ძმა“, მეორეთ— „რაც გინახავს ევლარ ნახავ“ და ახლა „არსენა“. აღ. ყაზიბეგისა. მოთამაშენი უმეტესი ნაწილი ხელოსნები იყვნენ. ესენი აპირებენ გახუდებით წარმოდგენების გაპართვას. თეატრს რომ დიდი მნიშვნელობა აქვს და სარგებლობის მოტანა შეუძლია მეტადრე მდებოი ხალხისათვის— ამაზე ბევრი ლაპარაკი მეტია: მხოლოთ ვისურვებთ, რომ ჩვენი უხალასო და გულგრილი ინტელიგენცია შორიდან ცქერის მაგიერათ შეელოდეს და უადვილებდეს ჯაფას იმათ, ვინც შრომობს ამ საქმისათვის. კარგი იქნება, რომ ბუნდოვანი სურათებით საკერაო კითხვებით გამართონ, რომ გარკ სხვები კიდევ მართავენ ამ დარბაზში.

* *

ახლანდელ მამასახლისებზე ჩივილი უზოლოვო გახდა. სოფელელები, თითქოს ეგვიპტეზიანი ერთმანეთს: ჩვენი მამასახლისი უფრო მტარცველ-მაგლეჯელია, ვიდრე თქვენია. ახლაც ჩამოსულან სოფ. დოსიდან დიდ ძალი გლენებში, რომელნიც უჩივიან თავიანთ აგრეთ წოდებულ განათლებულ მამასახ-

სმა მეორე მხრით. უუუ! სად ხარ დედა?
 ძიძა. ჩუ! მეძახიან! (მალლა აიხედავს) ამოსულა მზე. (იაზონს) შენ შეილო ბევრს კი ნუ აგვიანებ! ახლავე წაიდი საბურთაოზე! (ძიძა შედის ტყეში)
 ააზონ (მარტო ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ) რაები მისმის?! საკირველებით სასეც ყოფილა აქაურობა! გამადლობ. ჰუღოვს, რომ შენ მიჩიცი ხანგრძლივი... შორი მოგაზურობა.

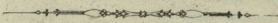
(ფარდა დაეშვება)

ლისს ჯ შეიღოს. სამწუხარო ის არის, რომ ყოველი პირველი კლასიდან გამოგდებული მოწაფე, რომელიც ერთი-ორი წელიწადი დაჰყოფს სოფლის მწერლობათ, გაიწვრთნება ხრიკების გამოკრებაში რე მეგრე მას უმეტესი ნაწილი ჩვეთავანი განათლებულათ ნათელის.

* *

სათავად-აზნაურო შკოლის გამგე კომიტეტის წლიური კრების გაგრძელება სრულათი მოანდამეს კომისიების სხვა-და-სხვა მოხსენების კითხვებს; ხან დანიშნულ რევიზიის შესახებ გვიკითხავდენ, ხან შკოლის ტიპის გამოსარკვევათ დანიშნულ კომისიის აზრებს, და როცა უნდა შეეცდომოდით საყურადღებო სჯა-ბაასს შკოლის ტიპის შეცვლის შესახებ, კრება მოიქანცა და იგრძნო, რომ ამისთანა მძიმე საქმეს ვერ გაუძღებოდა და ერთი წლით გადადო ამ საგანზე მოლაპარაკება.

ამგე დაქანცულობის მიზეზი უნდა იყოს, რომ გამგეობის წევრის ამორჩევის დროს ამომჩრელებმა კენჭი აღარ ჩააგდეს და გამოვიდენ კარში, როდესაც „ახალ თაობის წარმომადგენელი“, როგორც თვითონ გვარწმუნებს, ბატონი ქურული უნდა ამოერჩიათ. ამომჩრელები ორასზე მეტი იყო და კენჭი ამოვიდა კი სულ 15, და ამ გვართ თითქმის ერთ ხმათ ამორჩეულ იქმნა ბატონი დ. ი. მუსხელივის მოპირდაპირე, გიორგი ქურული. აბა, გამარჯვებაც ამისთანა უნდა!

სტამბოლიდან.

შედეგ *)

თელს დედამიწის ზურგზე, საცა მცირეთ თუ ბევრათ აღებმიცემობა წარმოებს ყოველგან შეგიძლიათ ნახათ „სამხობა“ და თითქმის ყველა მათგანი განათლებული და მდიდარია. ყველანაშე უფრო იმათ ის აგულდდებთ, რომ მათი სასულიერო წოდება უმაღლეს წერტილადის არის მიღწეწილი. ყველა ერთიანათ გრიგორიანია, თუ კათოლიკე ნამდვილი პატრიარქები და დელეგატი, უსასყადლო მშრომლები არიან გვიარსათვის. თითქმის ყველგან ეს პატროსანი მოღვაწენი უშიშრათ, და თავდადებით ებრძვიან ძალ-მომხრებას, უქადაგებენ, ასწვილიან და აგულიანებენ ხალხს. სად არ მოქმედებთ ესენი? თითქმის ყველგან საცა მცირეოდენი სამშებბის გროვა მოიპოვება: რუმინიაში, სერბიაში, ბოღგარიაში, მაკედონიაში, საფრანგეთში, შვეიცარიაში, ინგლისში, ამერიკაში და სხვა. ყველგან აქეთ შკოლები, ეკლესიები, ადგენენ თეატრს, საზოგადოებას, მართენ მიტინგებს, ხატვენ სხვა-დასხვა თავიანთი ცხოვრებიდან აღებულს ცოცხალ სურათებს, ადელეგებენ მთელ ევროპას და ცდილობენ, როგორცმ დაახწიონ თავი მონობას, მხოლოთ საშუხაროთ, ნამდვილის მოქმედების ასარგებზე სასომხეთში კი მარტო მუშა და საწყალი ხალხი მოქმედებს *), ინტელიგენცია კი უფრო განცხრომაში არის. რა უნდა ქნას მარტო მდაბია ხალხმა, რომელსაც ლუქმოსს მოპოვებაც უჭირს. მხოლოთ ეს კი ღირს—საყურადღებოთ, რომ ის ხალხი, საცა თავისუფლებბს სურვილი და შეგნება მდაბიო ხალხშიაც ჩავარდნილა აღარ დაიკარგვის. იმ გვიარს შუფუძლია თვემომწონეთ თქვას „მომაველი ჩვენია“. ენც ვაზეთ ყურნალებს თვალ-ყურს ადევნებს, იმას უწყველათ თვალები გაუატიკებელი ექნება იმის ძებნაში—ეგებ სამშებბისა და მათი ვარემოების შესახებ რამე ამოვიკითხოვა. ყველას, ვისაც კატობრიობის ცეცხლი უღვივის გულში, ესიაშორენ-

ბა, რომ დაჩაგრულმა და დამონებულმა ხალხმა თავს უშველოს, თუ ეს თავის შველა სამართლიანი და პატროსანია. ამ მცირე ხნის წინეთ თითქმის ყოველწარი ვაზეთები საენც იყო სამშებბის ამბით, ევროპაში დიდი მიტქმა-მოთქმა იყო, თითქმის ყველანი ვაიძახოდენ სამშებბი გათავისუფლდებინაო. დღესაც თუ შეგვიძლია მართალი ვთქვათ, სამხობა კარგათ მომწოდებულთა და ღირსნიც არიან თავისუფლებისა და ეს არც უდროეო იქნება, მაგრამ მინც ავტრ თვეები ვარბის, რაც მავათი საქმის გამოსაძიებლათ დანიშნა „კომისია“ შემდგარი ინგლისს, რუსის და ფრანციის კონსულებიდან და ვერც კიდევ არა გამოსულა-რა. როგორც სხვა-დასხვა ვაზეთები იუწყებინ, ევრც სიმართლეს და ევრც სიმტყუნეს, რომელიმე მხარესი ევრ დემუტკიცებით, ამ ვარემოებამ ნელ-ნელა ჩააყუნა სამშებბის მოძრაობა და ხშირათ ვეტყვიან ხოლმე აქათო სამშებბი: ვგონებ, აღარა დანიშნა რაო. თუმცა მართალია, დღეს ეს საქმე სავრთა შორისო (международный) კითხვათ გადაქცა, მაგრამ ჩვენის აზრით მინც არა იქნება-რა ვერც ვერობით, რადგან ლორდი კამბერლეის აზრით ეს საქმე გაამწივებებს და აღძრავს ხელახლა უვეც ჩაუჩეხბულის აღმოსავლეთის კითხვას და ეს ვარემოებთ კი დღეს უდროეოა და არც ცალია დღეს ამისთვის, არც უდრის და არც სხვა ევროპის სახელმწიფოებს.

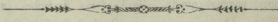
როგორც ვიცით, დღევანდელი სტამბოლის მთავრობა—ოსმალეთი—ზეებს მეცამეტე საუკუნეიდან. ესენი, მონგოლებისაგან იძულებულნი, გადამოვიდენ ამუღარიის ნაპირიდან, ოთხასი მოსახლე კაცი—სულეიმან ბეგის თაოსნობით და შემოვიდენ სასომხეთში „შეირვანს“. ამ დროს მცირე აზია სელჩუკელ თათრებს ეჭირათ. 1512—1513 წ. ოსმალეთის სულთანს—სელიმს, სპარსეთის შახმა ისმალმა ომი გამოუცხადა, სულთან სელიმმა ურუემელიდან (ოსმალეთის ევროპის ნაწილია) ჯარი გადიყვანა მცირე აზიაში, ამ ომში შახის ისმალი დამლულელ იქნა. სულთან სელიმმა დააჭირა მცირე აზიის რამოდენიმე ადგილები, რომლის რიცხვშიაც მოპყვა ერთი ნაწილი სასომხეთოსი. თვით სტამბოლის ამღებმა სულთან მახმედ II შეიყვანა თავისი ჯარი სასომხეთში, მხოლოთ სამხებბს არც მაშინ ჰქონიათ დამოუკიდებელი ცხოვრება: ივინი იყენ სპარსეთის ქვეშევრდომნი. როგორც ზემოთ ვთქვით, სულთან სელიმმა წაართვა სპარსეთს ჩამოდენიმი ნაწილი სასომხეთოსი და მისმა შვილმა „კანიონ“ სულთან სულეიმანმა სრულებით გამოკლიჯა სასომხეთო სპარსებს და თავის სახელმწიფოს შეუერთა. ასე თუ ისე, ოსმალეთის მთავრობას სამშებბის თავისუფლება არ მოუსპია. მე თუ

*) სამსქების მდაბია ხალხი მდიერ კარგად მოქმედებს აქ, უგანსკენდს მკურტენ მუშებს აქ მშობა—მსანაგობის საზოგადოება აქეთ. სს ჯადა-სსვა ადგილებში ევაზანები აქეთ გადუბული და რან შემოსავალი იქნება, აგზავნიან სასომხეთოში შკოლებიას და დარბთს სასარგებლოთ, ამ გზით სამსქები პედნეურები არიან უარადლო მუშაებიც კი ასე არიან გაჭვალენი მამუღამიეღურნი გრწინაბით.

ჩემი—წარსული წლის წერილში, რომელიც დაიბეჭდა გაზეთ „ივერიაში“ „ოსმალელების აზრი სომხებზედ“. მკონდა ნათქვამი, რომ „თათრები ამობიან, ჩვენ არც-რამ წავერთმევეა და ვერც რას მიეცემითა და მათს ნიადვასაც არ ვიცნობთა“. ეს აზრი იყო დამყარებული ამ ზემოხსენებულ მოსაზრებაზე, აქ ცხადათ ჩანს, რომ თურქების ეზირგანში გადმოსვლის დროს, სასომხეთის ფლობდენ სელჩუკელები და სპარსები და ამით კი თურქებმა—ოსმალებმა წაართვეს, ამისთვის ამობიან დღევანდელი თურქები: „ენიც წაართვა მათ თავისუფლება იმათ მოთხოვნითა. ბატონმა „ნორდარის“ რედაქტორმა კი ჩვენ ეს უფიცობათ ჩამოგვართვა. მე ჩემი საკუთარი აზრი არ გამოითქვამს და არც ისტორიკოსობას ვემუშობ, მე მიწილად ის აზრი მეთქვა, რა აზრიც ოსმალეთში ტრიალებს დღეს სომხების შესახებ. ჩემი საკუთარი აზრის ჩართვა მე სრულებით საქირათ არ

დამინახავს. მე ამით იმის თქმა კი არ მინდოდა, თუ სომხებს თავისუფლება არასოდეს არ ჰქონოდეს; სომხები, რომ ძველი გვიარა და ძველი სამეფოც ყოფილა ამას რაღა თქმა უნდა; მხოლოდ ოსმალებს, რომ მათთვის თავისუფლება არ წაურთმევეათ, არამედ ბევრი რამ შეღავათიც მიუცათ სპარსელების შედარებით, ესეც ცხადია. დღევანდელი ოსმალეთის მთავრობის დაარსებამდინ, ესე იგი სულეიმან ბუგის ეზირგანში გადმოსვლამდინაც, როგორც ისტორია ამტკიცებს, მკირე აზია ჰქრიათ სელჩუკელ თათრებს და სტამბოლის აღების შემდეგ კი დაუჭრიათ თურქებს (ოსმალებს); ამით ის მტკიცდება, რომ სომხების თავისუფლება თურქებს(—ოსმალებს) კი არა სპარსეთსა და სელჩუკელ თათრებს მოუსპიათ.

იმა.

საყურადღებო ამბები

ათჟი: ბათუმის მახლობლათ სამხრეთის მხრიო წამოკომულია ერთი მომალე გორა. ამ გორაზე და მის გარშემო ჩანს მცენარეს აშენებენ. ჩვენ იმედიათ შეეცქროდით ამ საქმეს, თუტეა ძნელი მოსალადნელია, რომ აქედან ჩვენი კაცისათვის სასარგებლო რამ გამოდნეს. ეს მომავალი იმედიც გავეიქარწყლა აქ. ამ ბაღში, ძირგადმუღმა უწყსოვებამ. გარდა იმისა, რომ ამ ბაღში საწყალო მუშა ხალხს სამუშაო ქირას თავის დროზე არ აძლევენ—ცარცენ და გლეჯენ და როცა იქნება, აგერ გვიან ცოტა რამეს გადმოუფებენ. 29-ს აპრილს აქ მყოფი მუშა 15 წლის ბავში „შერმანდლა“ დოლიმენ, ერთი ვილა მანაწილა უბრალო მუშის დასმენით „გაროზე“ ამ ბაღის გამეკე; გერმანე ვონდერმა—ვილა უტკოვლმა. დასმენი მუშა ულაგით დაწაწალებდა; ამ ბავშს, რომელსაც 15 მანეტს ჯამაგირს აძლედენ თევში—ცილი შეწამა: უნაგირს იპარედა და დავატოვებო. უტკოვლმა გვონდერმა გამხეცებულმა გაუკითხავათ დაპქირინა ბავში და გაშოლტინა წყავის წყებლებით. იმ ბელკრულის, ჯერ ამდგარს ცემეს თავ პირ კისერ-ზურგზე, მერე დასკალე ძროხასავით კისერი მოუგრიხეს, პირჩაღმა მიწაზე დადეს და უწყალოთ ცემეს სხეულის უკანა გვერდზე. საწყალო მუშა ბიქს როცა ცემდენ, უტკოვლი ვონდერი იძახდა: „პოკრეპე! პოკრეპეჩეო“. საცოდავი ბავში ვილასი სწავლებით მიეწურა აღმინისტრაციას, რომელმაც შემდგარი საქმე

სამსაჯულოს გადაცა. მსაჯულმა სიმძიმის მიხედვით გადაცა ქ. ბათუმის გამოძიებელს. საქმე წარმოგეს და რა გამოეა ჯერ არ ვიცით. როგორც ამობიან ეს უსამართლოთ შეურაცხყოფილი მეტი პატიოსანი უმწილი ყოფილა, რაც შეფერება მის წლოვანებას, და პატიოსანი დედ-მამის და ოჯახის აღზრდილი. დიდად გავუზებეს ეს საძაველი შემთხვევა და გული ჯერაც ვერ დაგვიშოშმინებია. დანაშავე ვონდერი აინუნშიაც არ იგდებს ამ თავის სიყვარვს და პირ აქეთ გვექადება დასჯას..

დიდათ საწყენი და სწორედ განსაკვირე ბელია ყოველი პატიოსანი აღმინისათვის ასეთი უგებობა. ნუ თუ იმ ვაჭბატონებს, რომენიც ვითომ და რიგინის მეურნეობის მესვეურებათ ჩამოჩხირებულან, ამ ნაირი მაგალითებით სურთ ახალი ჩამის შემოტანა! დიახ, სწორეთ ახალია ჩვენთვის ასეთი რამ, მაგრამ მისი სიაც-კარგის განსჯა მკითხველისათვის მიგინდვია. ჩვენ მხოლოთ ამას კი დავძენთ, რომ ესეთი ულაგო და შემპარწუნებელი საშუალება, სწორეთ მღაბლი, ქვედა აზრებით შეპყრობილი აღმინის თვისება უნდა იყოს. იმედია საქმის გარჩევა და განაჩენი ღირსეული სასჯელის დადებით ცოტათ მიინც ანუგეშებს უსამართლოთ შეურაცხყოფილ ბავშვის თავმოყვარეობას და საბოლოოთ ალაგმავს სიყვარათ შეპყრობილ იმ აღმინის მანკიერ მოქმედებას.

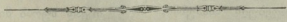
ს. ო. ჯურჯუყეტი, (ოზურგეთის მახრა).
საზოგადოთ გურიაში თან-და-თან კლებულობს ცრუ

მორწმუნობა. აქ არიან იმისთანა სოფლებიც, სადაც სრულიათ არა სწამთ მარჩიელები ყოველი ამნაირი უცილობის შემცირების მიზეზი არის ის, რომ თან-და-თან ვრცელდება აქეთ წიგნების კითხვის სურვილი და ახალგაზღვრებამ კითხვით ბევრი რამ შეიგნა. ს. ჯურჯუყეთი კი ამასში სხვა მაგალითს სთავაზობს აქ უფრო ძლიერია, რის გამოა ძალიან ხშირათ უსიამოვნო მოვლენა იჩენს ხოლმე თავს. აქ დიდი ხნიდან დათარგმობენ ქუთაისელი ურჩიები. მოაქეთ უფარგისი და დამპალი საქონელი, დაატარებენ სოფლად ცხენებით ანუ ზურგით და ჰყიდიან, როგორც უნდათ ესე. ესენი, როგორც საზოგადოთ ყველა ურჩიები, ვაჭრობაში კარგად გაქნილი არიან, და ძლიერ ჰყვლეფენ აქაურს ღარიბს ხალხს. ერთს იმათვანს ამნაირათ სოფლის გაყვლეფა არ უტყობებია: ჩამოუყენია აქ თავისი ცალი, რამელსაც მარჩიელობა დაუჩემებია და ერთ კვირის განმავლობაში ფულიც დიდ ძალი მოუპაროებია თავისი მარჩიელობით. ამ ურჩის ქალმა აქ ჩქარა გაივლო ხმა „ნამეტანი მარჩიელისა“, რადგანაც, სხვათა შორის, ისარგებლა თავისი ქმრის მცხოვრებლებთან კარგად გაცნობით. ქმარმა დაწერილებით იცოდა მათი გარემოება და თავგადასავალი, ყოველთვის თან ახლდა თავის ცალს და დიანაჟედა თუ არა ეინმეს საჩივეთ მიმავალს დაჩქარებით გარდაცემდა ცოლს რამოდენიმე სიტყვას მომავალი პირის შესახებ, და ეს რამოდენიმე სიტყვები საკმაო იყო თავგასულ მატყუარა მარჩიელისთვის, რომ მას ამით

„ნამეტანი მარჩიელის“ სახელი გავგლო სოფელში მარჩიელი აბაჰ ნაქლებ არაეის არ უჩრქედა და ზოგს კი სამ მანეთამდის გადახდევინებდა. მაკრამ ამნაირათ ფულთვის აღებას კიდევ ეინ ჩივის. მისს მარჩიელობას, როგორც საზოგადოთ ყოველთვის, ძალიან ცუდი შედეგი მოჰყვა. ზოგს ეუბნებოდა: „შენს ოჯახში გაყეს ერთი მობუ ებული (სიღებრი ანუ სიმამრი), რომელსაც შეუქამინარა. ანუ სახლის მახლობლათ გიღდას ერთი ქალი და იმას მოუწლებიბარ, ის არის მიზეზი შენ რომ ავთ ხარო და სხვა ამისთანაებს. მარჩიელის ამნაირ ბოროტ-მოქმედებას რასაკერეფლია, მოჰყვა ბევრი უსიამოვნება: გაჩნდა მეზობლებში და ოჯახებში ჩხუბი, გინება-ლანძღვა და გლეჯა-წყწა და ეინ იცის კიდევ რა ბოლო ექნება ამისთანა შეუღლიანობას და არე-დარევისს. ამისთანა შემთხვევაში ჩვენის ფიქრით მთავრობა უნდა ჩაეროს და მან უნდა ალაგმოს ასეთი ბოროტ-მოქმედება. მაგალითათ აქაური მამასახლისი, რამ ვარგებულებოყო, ეს ამბავი არ მოხდებოდა მის საზოგადოებაში; ამას შეეძლო ურჩის დედაკაცი, როგორც უბილეთო, სოფლად არ დაეყენებია

იმედა უ. ოზურგეთის მჯრის უფროსი ბ. აღშიზია, როგორც ამისთანაებში თავამოდებული აღმინაი, ზემოთ მოყვანილი ბოროტ-მოქმედების შესახებაც დაბრკებს სოფლის მამასახლისებს და შემებრძოლება ამ უზნეობის მომეფენ მარჩიელების მიყენე მოქმედებას.

ისეს გოდლეჟა.

მეფე სოლომონ იმერეთისა, დიდ სოლომონად წოდებული.

მ მეფე იყო ალექსანდრე მეფის ძე, და მამის შემდეგ სამეფო ტახტი თუმცა მის უფროს ძმას იოსებს ეკუთვნოდა, მაგრამ ეინადგან ზედვდა თავის ძმას სოლომონს, რომ იგი იყო უფრო სამეფო კაცი, როგორც თვალ-ტანადობით, ვერეთე ძლიერებით და სიმარჯვით, ამის გამო მას დაუთმო და თვითონ კი შედგა ბერად.—

სოლომონი რომ სამეფო ტახტზე ავიდა სულ თერამეტი წლისა იყო. ამ დროს ოსმალეთის ჯარები იყო შამოსული იმერეთში და ციხე სიმავრებაც იმათ ეკირათ: პირველი ფაშა მამედ-ალ კიციანი ქუ-

თაისის ციხეში იდგა დიდ ძალის ჯარით და მბრძნებელიც იყო დანარჩენი ფაშების. მეორე ფაშა უსენი იდგა ბაღდათის ციხეში. მესამე ფაშა ახმედი შორაპნის ციხეში. მეოთხე ფაშა ალიბეგი იდგა ხრესილზე. თუმცა ამათ გამეფებაში არ იყო ჩენი სა მეფე, მაგრამ ბეგრას კი ახლევინებდენ იმერეთის მეფეს რამდენიმე ათას ყურუმს. ამ დროს ცხოვრებდენ იმერეთის სამეფოში ორი თავადი: ერთი რაქში, რომელსაც უწოდებდენ დიდ რასტამ ერისთავად და მეორე არგვეთში თვით მეფის დედის ძმა ლევან აბაშიძე. ამათ შემოიყვანეს თათრები ალექსანდრეს მეფობის დროს, გაულეს ციხის კარება, დააბინებენ, დაასუსტეს ალექსანდრე მეფის ძლიერება და თვითონ მათის შემწეობით გავლენა მოიხვეჭეს. ახლაც სოლომონის გამეფების შემდეგ დაუახლოვდენ კიკაან ფაშას ძიორუასა საჩუქრების მითმეფეთ

და უჩრევდენ, რომ ბავარტიონის გვარი სრულიად მკვდარია და მათთვის მიეცა მეფობა. ასე რომ ორ სამეფოდ გაეყო იმერეთი. ნახევარი ერთსათვის მიეცა და ნახევარი მეორესთვის. სამავგიროთ პირდებოდენ იმერეთში მასმადიანობის შემოღებას. უნდა აეწმენებათ მჭივრები ქუთაისს, ბაღდათს, შორაპანს, ხრესლოზე, საჩინოს, ორპირს, კულაშს, ხონს, რაჭას ნიკოლოზ-წმინდის ტაძრის გვერდით; ონში და ავბარდღეთურში. კიკიანი ფაშა მოზარული იყო, მაგრამ თავის თავად ცოტა ჯარით შეშასა ვერ ბედავდა, რადგანაც, როგორც თვით მეფე სოლომონს, ისე მის ძმას არჩილს დიდი ვაჟკაცობის სახელი ჰქონდათ დავარდნილი. მეფე სოლომონს თვალს უჭრიდა და ხალხი დარწმუნებული იყო, რომ ოთხთველი აქვსო. მართლაც, პირდაპირ მისი შეხედვით და თვალის გამართვა, როგორც უახსულში მოწმინდო პავრში მშის თვალის გამართვა, შეუძლებელი იყო. მის ძმა არჩილზე კი ამას ამბობდნენ: მისმა მადლობა, წმინდა გიორგი სასწაულს გარდა სი მარჯვით ვერ აჯობებსო. ეს არჩილი იყო ძლიერ ახოვანი, ხმელი, მაგრამ ძეგლები ჰქონდა სხელი და მოკრძო. ამისი ხმლის ხმარება სამავალითა და სარაკო იყო, ცოლად ყავდა ქართლ-კახეთის მეფის ირაკლის ქალი. აი მიზეზი თუ რატომ ვერ ბედავდა კიკიანი ფაშა ციხეებიდან გამოსვლას და მეფესთან ბრძოლას თავის თავად სანამ ხენთქარს არ აცნობა ყველაფერი და არ თხოვა ჯარების დასქელება. ხონთქარმა აუთქვა და ამის შემდეგ კიდევ უფრო გათამამდნენ, როგორც ფაშები ისე მათი ჯარის კაცები და აღარაფრად ადებდნენ მეფეს. ერთ აღდგომა დილას თათრის ჯარის კაცი შევიდა მეფის სამხარეულში, მეფისთვის მომხმადებელ სასაუზნო ცხვარს ააგლიჯა ბეჭი, იქვე შეკამა და წაიდა უშიშრად. სასახლის გამგემ სხვა ცხვრის კეთება დააწყებინა და აცნობა სახლბუცესს პაპუნა წერეთელს ეს გარემოება. წერეთელი შეწუხდა, მაგრამ რას იქმოლა. მოსწენება ვერ გაუბედა მეფეს. მხოლოდ კათალიკოსი და დიდებული კარის კაცები მეფესთან მისალთავად მიმავლნი შეაჩერა, რომ დრო გავრძელებულიყო და მანამდის მოესწროთ სხვა ცხვრის გაკეთება. მეფეს რომ საუზმე დაუგვიანდა ევზრის თამაშ მესხს უბრძანა: სად არიან ჩემი დარბაისლები, რომ ველარა ეხედავ, ან კათალიკოსი რატომ არ მობრძანდა, რომ სუფრა მიკურთხოს და ან პაპუნა წერეთელი საუზმეს რათ მიგვიანებს, რომ გავიხსნილოთო. თამაშამ გამოტყუნი თამახსენა ყველაფერი. მეფე ისარ ნაკრავივით წამოვარდა ზეზე და დაიძახა: ამისთანა სიცოცხლეს სიკვდილი სჯობიაო. ნულარც გამთენებია აღდგომა თუ ისანი იმერეთიდან არ გა-

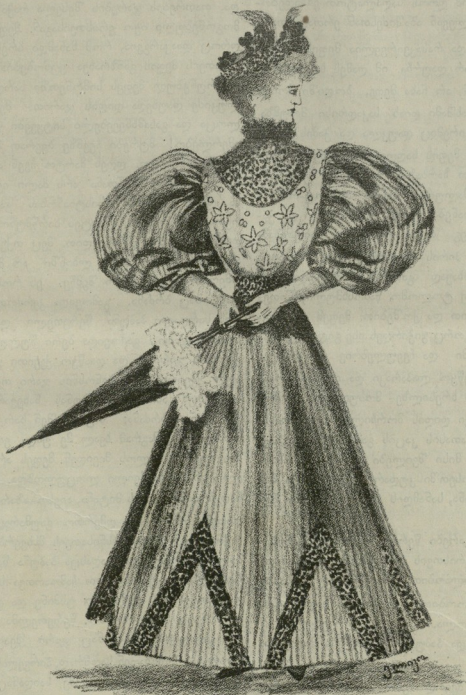
ერეყო. მოითხოვა ცხენი შეგდა და ვარციხისაკენ გაემართა, მე აქ ქუთაისში დასაღვლომ პირი აღარ მაქვსო. დიდებულიები ზოგი თან წაყვედნ და ზოგი გზაში დაიწვი. მიხელის უმაღლე სარდლები დაიბარა: ციხის თავი ქაიხოსრო ავიაშვილი, ბერი წულუკიძე და გიორგი ამაშიძე. მეოთხე სარდალი კი პაპუნა წერეთელი თანეე ახლდა. ამ პაპუნას სამი ხელის უფლება ეჭირა, ესე იგი იყო სახლბუცესი, უფროსი ევზირი და იმავე დროს ცხენოსნის სარდალი.

სარდლები აღდგომის მეორე დღესვე გამოცხადდნენ. მეფემ უბრძანა ციხისთავს სარდალ ავიაშვილს ბაღდათის ციხეზე შედგომა. თავის ძმას არჩილს და გიორგი ამაშიძეს შორაპანის ციხეზე ბრძოლა. ბერ წულუკიძეს და პაპუნა წერეთელს ხრესლოზე ომი და თვითონაც იქ ყოფნა აირჩია, რადგანაც თათრის ჯარი იქ მომეტებული იყო და გაშლილი ალაგაც იყო. ქუთაისის ციხის აღება კი უბრძანა ფიცის კაცს და გაუგზავნა შემდეგი ბრძანება: „თავლს ბერ კიორთქიფანიძეს მეფე სოლომონ სიყვარულით მოგიკითხავ. ამასთანავე გიბრძანებ, რომ მიღებასათანავე ამა ბრძანებისთვის წერილისა შეკრიბო ფიცის კაცი თვედნი და აზნაურები, თავიანთის ყმებით და ისინიც, რომელიც ჩემი სახასო ყმები არიან და ანუ ეკლესიისა. ვისაც იარაღის ხმარება შეეძლოს თავად აზნაურობისაგან სუყველა და გლენებისაგან მხოლოდ თვითო გამოიწვიე. შემოპირი ქუთაისის ციხე, დაამწყვდიეთ შიგ ოსმალეთის ჯარა, არავენ გამოუშვეთ; ვინც გამოვიდეს და ქრისტიანობის მიღება განაცხადოს ის დაკრძალეთ და შემდეგ ჩემთან მოიყვანეთ. მეფე იმერთა სოლომონ“. ამ გვარივე ბრძანება გაუგზავნა მიქელაძეს.

„თავად ზურაბ მიქელაძეს სიყვარულით მოგიკითხავ და გიბრძანებ ახლავე შეკრიბე ჯარი, გამოაწყვე ყველა თავად აზნაურნი და გლენნი, საჩინოს სოფლიდან მთელი მთის მცხოვრებნი ვიდრე გურიის საზღვრამდე; ვაიდან: ორპირი, კულაში, ჯავანი, გეხთი, მაედანი, ჯინაში ორივე სოფლები, გურბა და ეჭერი კომლზე თვითო გლენი გაიყვანე. თავად აზნაურს, რომელსაც იარაღის ხმარება შეეძლოს რამდენიც იყოს ოჯახში ნუ დატოვებ და შეკარი ფოთის გზა. სადაც გურიისა და ფოთის გზა შეერთდება იქ, ესე იგი ვეალ მუხუზრშიდ დაბინავდით. ოსმალის ჯარი არც აქეთ მომავალი და არც იქეთ მიმავალი არ გაუშვათ, სრულებით გასწყვიტით. მეფე იმერთა სა სოლომონ“. ამ ბრძანების მიღებისათანავე ზურაბ მიქელაძე მივიდა ორპირის ქალაქს და გაგზავნა კაცები ჯარების გამოსაწყვევად ამ დროს მოვიდნენ ახალგაზდა მიქელაძეები, რომელნიც ჭოლაღის მაცურებად ყოფილიყვენ ქარწილში და გზაში შეყ-

როდენ თათრებს, იმერეთიდან ტყვეები რომ მიყავდათ სათათრეთში. მაგრამ წინააღმდეგობა ვერ გაეწიათ მეფის ხათრით. ახლა კ, როდესაც გაიგეს მეფის ბრძანება, გამოუდგენ, მოეწიენ ფოთთან, თათრები გასწყვიტეს და ტყვეები გამოიხსნეს. ეს გარემოე-

ბა, როსტომ ერისთავმა და ლევან აბაშიძემ სიჩქარით აცნობეს კიკიან ფაშას, მან ცნობისათავე გზის შეკვრამდის გაგზავნა ფოთში კაცი და დაიბარა ჯარები, მაგრამ ამ ჯარებს დახედენ ეკალ-მუხურში მიქელაძეები, შეკუნა დაიხ ფიცხელი ომი და სულ

მოდა

ცხერის ფარასავით გადაყარეს თათრები როინის წყალში. ფიცის კაცებმა ქუთაისის ციხე შემოკრეს. მეფის სურვილი იყო, რომ თათრებთან ომი ყოველ ადგილს ერთსა და იმავე დღეს რაჟ შეიძლება სინაქარი და წყევულოყო, მაგრამ პაპუნა წერეთელმა მოუწაღა და ურჩია, როსტომ ერისთავთან წასვლა და იმასთან მოლაპარაკება. ამ რჩევასზე დათანხმდა მეფე და მოულოდნელად მიბრძანდა ბარაკონს ერისთვისას. როსტომი იმ დროს საღალატოთ ემზადებოდა, უნდოდა, რომ ლევან ავაშიძესთან ერთად თათრებს მიხმარებოდა და რასაკვირველია მეფის მბრძანებმა სასიამოვნოდ არ დაურჩია. იმ დღემს სასტუმროში მიიღო, თვითონ არ ნახა მეფე, ბოდნში მოითხოვა ავით ვარო. ეახშამი დიან საკადრისი მოუწვა და. სხეთა შორის ირემიც დაუქდა და კამის გათავებამდის, როგორც მეფის სადღეგრძელოზე, აგრეთვე დრო გამოშვებით ზარბაზნს ისროდენ ციხიდან. ორივე კარბზე ოსმალურის წესით ორმოც-ორმოცო კაცი ხელ ჯოხიანები იღვენ უთარალოთ და კამის გათავების შემდეგ შეიარაღებულნი გათენებამდის. დოლას, მეფის პირის დაბანის შემდეგ, გავიდა როსტომ მეფის სანახავად განძრან შოურიდლად და თავზედათ: ახალუხზე ტოლომო წამოსხმული, წითელი ჯამფასის ნიღბით და ქოშებით. მეფემ ეს არაფრად შეიშინა როგორც გიქირდეს ისე გილირდესა, თქვა თავის გუნებაში და ჩვეულებრივ მოკითხვის შემდეგ საქმეზე დაუწყო ლაპარაკი და თხოვა, რომ თავისი რაჟველებით ხრესლზე მოსულიყო და მოხმარებოდა. ერისთავი დიდის მოჩილებით დაეთანხმა, ალუთქვა ოთხი ათასის კაცის გამოწვევა. ვაგზენა ყოველის მხრით მისი შეილები ჯარის გამოსაწვევად: რაჟაში და ოსეთში კუდაროს და თხოვა მეფესაც მასთან და ჩაჩენა, სანამდის ჯარი სულ არ შეგროვდებოდა.

გამოწვეული ჯარები წერილ-წერილად იკრიბებოდენ ბარაკონში ერისთვის დიდ ეზოში. მეფე დიდს შექტევაში ყავს, დოლაობით ყოველ დღე ყაბახზე სროლა არის; საუამოობით ჯირითი და სადილ-ვახშაშზე ზარბაზნის სროლა. მეფე გაკვირებულია ამ კაცის ცხარეებაზე, და პაპუნას უბრძანებს: მაღლობა ღმერთს, გურიელსა და დადიანს გარდა კიდე მყოლია დიდებული ქვეშევრდომებო. ამ ყოფაში იყვენ რამდენიმე დღე, რომ მესამე დღეს ორმა კაცმა ცხენი მოაქნა ხილისკარიდან, მივიდენ პირდაპირ ერისთავთან და აცნობეს: ნაქერალას მთაზე თათრის ჯარი ამოვიდა და შორის მდინარეზე დაბინადა. როგორც გავიეთ ხრესლზე მკომის ჯარის ოცდა

ათი ათასისაგან ნახევარი აქეთ წამოსულა, ეს ლაპარაკი მაღლის ხმით იყო. მეფემ მოკრა ყური და უბრძანა ერისთავს რა ამბავი არისო, ერისთავმა მოახსენა: რაჟაში მტერი შემოგვსევია და აოხრებას მიიბრუნა, მაგრამ მაღლობა უფალს, რომ მეც მონაშადებული ვარ, იმას რაჟაში არ შემოუშვებ, ნაქერალაზე გადმოყური და მერე თქვენ მოგვევლებოთო. ახლა კი წაბრძანდით დროს ნულარ კარავითო. მეფემ მაღლი უბრძანა და დაიმეღებული გამობრუნდა. თათრების ჯარების შესვლა რაჟაში თურმე გამოგონებული იყო ერისთვისაგან. მეფე მოატყუა და დროც დააკარგა, რომ მანამდე ხრესლზე თათრებისათვის მეფის განზრახვა ეცნობებია. რაჟიდან გამობრუნებულ მეფეს სიმონეთში სარდალი ბერი წულუკიძე დაუხვდა დიდის ჯარით. მეფემ ჯარი დალოცა და გასამხნეებელი სიტყვები უბრძანა: ჩემო იმერლებო! მტრები ჩვენზე ბევრათ მეტია, მაგრამ ნუ შეშინდებით. დღეს მარტო ჩვენ არა ვართ მემარნი, არამედ ჩვენთან არს ძალი იესო მაცხოვრისა. დღეს ეკირება ქრისტიანობას გამოხსნა. შესწირეთ თვეი თქვენი ქრისტეს სარწმუნოებას, გამხნედი თ შეილებო! გამხნედი. მეც თქვეთონ ვიქნები, არც კირში და არც ღონში არ მიგატოვებთ და ღმერთი იქნება ჩვენი შემწე. ეს რომ თქვა ჯარის დაწყობაც ბრძანა. გამოვიდა კერძოთი ცნების ჯარის სარდალი პაპუნა წერეთელი და დააწყო ცხენოსნის ჯარი. გამოვიდა ბერი წულუკიძე სარდალი ქვეითის ჯარისა და დააწყო ქვეითი ჯარი. მესდგასულ ქვეითის და ცხენოსნის ჯარი თერთმეტი ათასი. მეფემ გამოთხოვა პაპუნას ნახევარი ცხენოსნის ჯარიდან. უბრძანა: თუმცა შენ ხარ ყოველ ომში მემარჯვენე, მაგრამ ხელ მე უნდა ვიქნეო. იმ ღამეს მტერზე ახლოს მივიდენ. მეფეს არ უძინია, მიეწელი დღე დამოქეილი ლოკულობდა. ბრძოლის წინა დღე ბრძანა ღვინის მიტანა, აიესო აზარეუმა და თქვა: დიდმა ღმერთს! ღმერთო გაუმარჯვე ჩემს ჯარს, საქრისტიანოს გამოსხისათვის მსხვერპლად გამზადებულს. დაცადა და ვადასცა პაპუნა წერეთელს. წერეთელმა თავყენისცემით ჩამოართვა სასამო. ავესო და დაილოცა: ღმერთო უსმინე და გაუმარჯვე ბატონ მეფე სოლომონსო. წერეთელმა ბერ წულუკიძეს გადაუღია და იმანაც ჯარი შეავეღრა წმინდა გიორგის. მოემზადენ საომრად, პირველ მამლის ყვილიზედ მიაღდა ბერი წულუკიძე საიდანაც მარჯვე აღვილი იყო. დაქრეს საომარი ბუკი და ნათობი. მეფემ მარჯვნივ შეუტრა და პაპუნამ მარცხნივ. შეიქნა დიდი ფიცქელი ომი. გათენებამდე ძღვევა არც ერთ მხარეს არ ჩიება, რომ გათენდა დაინახე, რომ მეფე შევარდნილა შიგ შუა გულ ჯარში და ხმალ

ამოღებული ეძებს, უყვის და იწვევს დაელოდონ ალი ფაშას. ამასობაში ბერმა წულუკიძემ და პაპუნა წერეთელმა შემოამტერიეს საფრები. თათრის ჯარი გაქცევას აპირებს, მაგრამ ლევან აბაშიძე თავის ჯარით აზნეუებს მათ.

მეფემ დაინახა ფაშა, შექცეულა თითრულად: აიყარე იარაღი და ან მარჯვედ დახვდალი. ფაშა მეფის დანახვანც ისე შეშინდა რომ, როგორც იყო ნახევრამდის ხმალი ძლიეს ამოიღო. ამის დროს საოკარი რამ სანახავი იყო ბატონი მეფე. მიიგლა ცხენი და როგორც ქათამს ისე გააჯდებინა თავი ფაშას. ალი ფაშა სკედილის შემდეგ სარდლობა აბაშიძეს დაარჩა და გაგრძელდა ისევ იმი, რომ არაიეს უბრძანებია ისე ერთი ვიღაც ჯარის კაცი გვიდა და ხეზე და მორთო ძახილი: გაიქცა თათრის ჯარი და ლევან აბაშიძეო. ამ ტყუილობა ძახილმა ჩვენი ჯარი გამოაფხიზლა. ეს ხმა ლევან აბაშიძესაც მოესმა, მიიგლა ცხენი ხეზე, შენიშნა რომ შევირალი კაცი ხეზე იყო გასული, შემოაუარა ხეს და დაეძებდა საიდან მიუტყურებდნენ სრული. ამ დროს ერთი ჯარის კაცი თურმე ჩირგვში იყო მიმალული, მიაღწა თოფი აბაშიძეს და ვაღმოავლო ცხენიდან. ვაღმოხივდა ხეზე გასულმა კაცმა, დაინახა, რომ აბაშიძის რახტი შემკული ცხენი უნატრონოდ გარბის და პატრონი კაცი ძირს აგდია მკედარი. მოუმატა ყვირილს: მოკლეს

აბაშიძე და ფაშა ალი ბეგია. ამ ორის სარდლის სიკვდილმა თათრის ჯარები სრულიად მოშალა. სამხრობამდის კიდევ გაგრძელდა ომი, მაგრამ მხოლოდ სწყვეტდნენ და იჭერდნენ თათრის ჯარს, რომელსაც ხელის გამოღების ღონე აღარ ქონდა, თორემ ნამდვილი ბრძოლა კი დადგინდნენ ვათაგებულნი იყო. მეფეს თუმცა წინათვე მოახსენეს აბაშიძის სიკვდილი, მაგრამ ამის დასრულებამდე არ უნახავს. შემდეგ კი მივიდა, გადაფარებინა ნახალი და იტრია ისე, როგორც ეცადებოდა ნათესავს. არც ერთი საყვედური არ უთქვამს. შეაკერეინა კუბა და დიდის პატივით გაგზავნა თავის სახლში. მოითხოვა აბაშიძის მკვლელები, მაგრამ ვერაიენ გამოჩნდა შინის გამო, სანამ დაჯილდოვება არ ბრძანა. მაშინ კი მოიყვანეს მესხეთელი ვლახი გვეგელა თედორაძე, როგორ ვაგებდნენ შენ ბიძინების მოკვლა, უბრძანა მეფემ. მე ბრძა თქვენი კი არა ქვეყნის მტერი და ორგული მოეკალიო, მოახსენა თედორაძემ. მეფეს გვეცნა, აზნაურობა უბოძა, სახელი გვარად შეუცვალა თედორაძეობა გვეგელაშვილად, რომ მისი ნაწიერები გვეგელაშვილად იწოდებოდნენ. მასთანვე აიქცა ათი კომლი გლეჯი და სახნავ-სათესი ადგილები გლეჯთში. გამარჯვებულმა და გახარებულმა მეფემ მამეს ცუცხათში მოისვენა და მერვე დღეს ქუთაისს მიბრძანდა.

(შემდეგი იქნება)

გაკერიო პასუხი

დასასრული *)

გენ მოწინააღმდეგებმა, შეიძლება, გეისაყუდლონ, რომ ვითომც ჩვენ მარტო ცალმხრივით ვუყურებდით ცხარებას, რომ მასში კიდევ სხვა ფაქტორები მოქმედებენ, გარდა კაპიტალიზმისა და ჩვენ კი იმათ ყურადღებს არ ვაძლევთ, ჩვენ ამის შესახებ ზ ვითაც ვთქვით და ახლაც ვაფიქრობებთ, რომ მართალია, კაპიტალისტურ წარმოებასთან ერთად არსებობს ჩვენში აქა-იქ ნატურალისტური წარმოებაც, მაგრამ, როგორც ვამბობდით, ეს უკანასკნელი უკვე თავისი თავის დასამარხავათ მომზადებულია, საქმე ნატურალისტურ წარმოების არსებობაში კი არ მდგომარეობს—ჩვენს დროში აქა-იქ არსებული კომუნისმის ნაშთსაც ებოულობთ, — არამედ იმაში, თუ რა შეადგენს სულს და გულს ახალი დროისას, ნამდვილ მის მიდრეკილებას. ამიტომ ჩვენ უნდა სამუდამოთ დაერწმუნდით, რომ ჩვე-

ნი დროის უმთავრეს მიდრეკილებას, მის სულს და გულს შეადგენს კაპიტალისტური წარმოება ისე, როგორც მის წინ მისი ადგილი ეჭირა ნატურალისტურ წარმოებას. აი, სწორეთ ამ კაპიტალისტურ წარმოების ქაზაკში ვაქვს ჩვენ ვაყოფილი თუ რა ამოდენიმე ხანია. ამასთანვე ჩვენ ვიცით, თუ რა უმეტრების ნახტომს წარმოადგენს იმის წადილი, რომ კაპიტალისტური წარმოება შეჩერდეს პირველ საფეხურზედვე; თავის ზრდის დამთავრებამდის. რაც შეეხება მას, რომ კაპიტალისტური წარმოება თავის ხელითვე იზარდებს თავის დასაკლავ დანას, ეს ქვემარტება დღეს ყველასავე მიღებულია, ვინც კი მეცნიერულათ იკვლევს ამ საკანს. მიღებულია აგრეთვე ის ქვემარტებაც, რომ ის უმაღლესი წეს-წყობილება, რომელიც დაჰყარდება კაპიტალისტური წეს-წყობილების მოსაზობა შემდეგ; დაფუძნებული იქნება ყველა იმ კულტურულ შენაძენებზე, რომელიც კაპიტალისტურმა წარმოებამ შეძინა კაცობრიობას. ამისათვის ჩვენც კაპიტალიზმის იმედი ვაქვს. კაპიტალისტური წარმოება ჩვენ უნდა ჩავთვლით ნამდვილ შკოლათ, რომელიც სწავლის და ვარჯიშობის დროზე ბევრს მსხვერპლს მოითხოვს,

*) იხ. „კაკალი“ № 22

ვარჯენის და კიდევაც გაათასსირებს რამოდენათმე საზოგადოებას, მაგრამ კულტურულ მომზადებას, სწავლა-განათლებას, მეცნიერებას და უმაღლეს ტენიციას, — შემდეგი ისტორიული ეპოქისათვის, — მართონ ის შეგვეძინოს.

ამ ნაირია ჩვენი რწმენა. მაგრამ ის კი არავინ იფიქროს, ვითომც ჩვენ არ ვგზინობდეთ და არ ვაფასებდეთ იმ მსხვერპლს, რომელსაც თხოვლობს კაპიტალიზმის განვითარება ჩვენში, ან კი რომელი ფორმა წარმოებისა არ თხოვლობს მას. ჩვენი განსხვავება ჩვენ მოწინააღმდეგეთაგან სხვათა შორის იმაშიც მდგომარეობს, რომ რასაც ისინი ხელს აფარებენ და თითქმის პირდაპირ უარსაც ჰყოფენ, ჩვენ ვესურს ყველა ამას ფარად აქნადოთ, საზოგადოებას დავანახოთ, და ამასთანვე ვუჩვენოთ მას კაპიტალიზმის კუდი შედეგებისა, ან თავე დასახვეწი საშუალებანი, რამდენათაც ეს შესაძლებელი იქნება. მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ ნაკადულის შეგულებით დაკავება, ყოველად შეუძლებელია; თუ ვგესურს ნაკადულმა არაფერი ზიანი მოგვეტყოს, ის უნდა ჩაეყენონ კალაპოტში. კაპიტალიზმის განვითარების საქმეც ამ ნაირათ არის. რაც შეაფერხებს ჩვენში კაპიტალიზმის განვითარებას, მის ნორმალურ ზრდას, ყოველივე ის უფრო-და-უფრო გამწვავებს მის მაგენ შედეგებს და დაგვიანებს მის ზრდა-განვითარების დამთავრების ხანას. ეჭვი არ არის, რომ ჩვენ უმბოციესტა მიერ უარყოფა კაპიტალიზმის არსებობისა ჩვენში, კაპიტალისტური წარმოების განვითარებას სრულდებოდაც არ შეაფერხებს, მხოლოდ ეს ხელს უშლის კაპიტალიზმის მაგენ შედეგების ცოტათ, თუ ბევრათ, შემცირებას. გერმანია, სადაც სხვა ქვეყნებზე უფრო აღრე შეიგნა საზოგადოებამ ეს ვარემოება, მიზამების ღირს მაგალითს უჩვენებს დანარჩენ ქვეყნებს.

როგორც ზეითი შეენიშნეთ, ჩვენი აწინდელი ცხოვრება დიდ საყურადღებო მასალას, — თუმცა ჯერ გამოურკვეველს, — იძლევა ჩვენში კაპიტალისტური წარმოების არსებობის შესახებ. რამოდენიმე ნაწილი ამ მასალისა მოთავსებულია 5. ჟორდანისა დიდათ საყურადღებო წერილში „ეკონომიური განვითარება და ეროვნება“; ამავე სულით ამონათქვამული ჩვენი საზოგადოებისათვის უფროგით დაკარგულის მწერლის, ევ. ინგროუყას, მოთხრობები. ჩვენ ვესურს, სხვა ადვილს, ყველა ეს მასალა შეგვიტანოთ და სისტემაში მოვიყენოთ. აქ, სანამ ამ წერილს გვაჯავებდეთ, საკმარისი იქნება მაგიყენაოთ რამოდენიმე მაგალითები, რამოდენიმე დავგანახებდეთ, ერთი მხრით, ნატურალისტური წარმოების გაქარწყლებას, და, მეორე მხრით, კაპიტალიზმის არსებობას.

გასულ 1894 წლის გაზ. „იერიის“ მე-95-ში

ცნობილი „იერიის“ მოთავე წერს შემდეგეს: „მაშინ (ოკი ორმოც წლის წინათ) არამც თუ საჭირო იყო ჩვენი საკუთარი პური გვეკონოდა და სხვა საჭირო მარკველულობა, არამედ საზოგადოც კი. გავისვენოთ მართონ ის ამაზე, რომ ამ ოც, ოც-და-ათი წლის წინათ ერთს სოფელს ისე არ ვაივლიდით, რომ ქსელი და მაქო ფეიქრისა არ დაგენახათ, მატყლის საჩენელი საშალე ძაფისთვის არა ყოფილიყოს გამართული თითქმის თვითაუფლის მცხოვრების დერეფანში, ხშირათ არ შეგხვედროდათ სამეგობროები ნაქსოვის, თუ ნაკეთების საღებავათ და სხვა ამისთანა წყითლმანი საოჯახო, საშინაო მრეწველობა იმაზე მიქვეული, რომ ქვეყანამ შინ იქონიოს ყველაფერი. — აღბ-მიცემობის მოწყალებით ეს წერილმანი საოჯახო და საშინაო მრეწველობა გაუქმდა. ამ ვარემოებამ და ამასთან იმანაც, რომ სახელმწიფო ხარჯს წინათ მიწის მოსავლით იხდობა ხალხი და ახლა ფულათ სახელი გაფხდა, ის მოიტანა, რომ ფულის შოვნა მეტათ ვამდიერებულ საჭიროებათ შეიქმნა ჯერ ხსენებულ ნაწარმოებათ სასყიდლათ და მერე სახელმწიფო ხარჯის სახდელათ“. ასე მკერმეტყველურათ გვიხატავს ნატურალისტური წარმოების გაუქმებას ჩვენში „იერიის“ მეთაურის მეტათ ცნობილი ავტორი, თუმც სხვა ადვილს, ის ეწინააღმდეგება ამას, მაგრამ ეს ხომ საზოგადო სენიან თითქმის ყველა ქართველ მწერალთა, და თვით ბ. ე. წ. კი გვეუბნება, თუ მას რამე დაეჯერება ამდენი ჩვენი მოლორების შემდეგ, რომ „უფულოთ, უკაპიტალიზმით ახლა ცხოვრება შეუძლებელია“.

ნატურალისტური წარმოების მდგომარეობის დასაფასებლათ, საჭიროა ავტოფე, რომ სიყვეანოთ შემდეგი სიტყვები ბ. ახრამისძისა (იხ. ამ წლის „მოამბე“ № 2, სტ. „პროცინც. ცხოვრება. კახეთი, გვ. 91): ხშირათ ყანთარზე ერთი ლიტრა ფქვილიც არ მოიძებნებოდა, ახლა კი სურათი გამოიცილდა. საჭიროებამ გამოიწვია ახალი დარგი ეპკარობისა და ეს დარგი ვახლავთ სუქდადის ყიჯგა... ასე რომ დღეს თელავში არა ნაკლებ ოკი-ათასი ფუთისა ფქვილი არის. ახლა იკითხეთ, სადაურია ეს ფქვილეულობა? როსტოვისა გინდათ, კავკასისა, ერევნისა, სავარეჯონისი, თუ ქიზიყისა, სულ აქ არის. წარმოიდგინეთ, რომ სიმინდც კი მოდის კავკასიდან. ახლა ერთი ბ. ე. წ. და მის ამხანაგებს კითხეთ, მკითხველო, მოასწავებს თუ არა ეს ყოველივე ნატურალისტურის წარმოების ჯერ კიდევ მარჯვეთ ხელის ჩაქიდებსა? როგორც კახეთი, იმავე ყოფილა არიან საქართველოს დანარჩენი კუთხეცოც. ერთათ-ერთ საქართველოს კუთხებზე არ ითქმოდეს ეს ამ უკანასკნელ დრომდის. მე ვამბობ ლენხუმის მხარეზე და სიყნათზე.

მაგრამ, გვინებ, არც ერთ საქართველოს სხვა კუთხეში კაპიტალიზმი არ შესულა ისე სწრაფათ, როგორც ამ წამდელი ნატურალისტური წარმოების სამშელობლოში, ლენხუში და სენათში. ჩვენ ვლავაკობთ სერგებრიაკოვის ხე-ტყის ექსპლოატაციაზე, ამ ეგებერთელა წარმოებაზე, რომელშიაც დაქსაქსულია მილიონამდე კაპიტალი. ეს ხე-ტყის ექსპლოატაციის საქმე ჯერ სულ ახალი საქმეა, სამი თუ ოთხი წლისა, მაგრამ ჩვენს მოწინააღმდეგებს ყველაზე უფრო უფრჩევთ ნახონ და გაშინჯონ ეს საქმე და მაშინ დინახვენ, თუ რა ნაირის სისწრაფით სრულდება ამ პატარაქალღორ ნატურალისტურ-წარმოების სამშელობლოში და რადეცა და დაქცევა ძველი წესისა და ახალ წარმოების, ახალის წეს-წყობილების საფუძველის ჩაყრა. ჩვენ ამ რამდენიმე ხნის წინათ თვითონ ვიყავით მოწამე ამ ღირს-შესანიშნავ მოძრაობისა. ეკვი არ არის, რომ ამ ერთ და იმავე დროს დამარადეველ და ამშენებელ პროცესს თან მიყვება გათხსირება და გარყევა საზოგადოების მრავალ წევრთა; მაგრამ ეს არის მხოლოთ გარყევის მხარე ამ შესანიშნავი მოძრაობისა. ჩლუნგი და შორ გაუქვრეტელი გონება მარტო ამ მხარეს შენიშნავს; და მის შინაგან მხარეს, მის კულ-

ტურულ მნიშვნელობას, მარტო ფართო გონების პატრონი, შორს გამჭვრეტელი თვლი, დაავსებს და აღნიშნავს.

ჩვენ აქ არ ეთვლით საქიროთ კიდევ განვაგრძობთ სხვა-და-სხვა შავალითების დასახელება წარმოების და მრეწველობის განვიარებაზე ჩვენში; არავიერს ეტყევით თვით კვათურ-ს შავის მადის წარმოებაზე, რის შესახებ მინისტრ ერმოლოვმა წარმოსთქვა შემდეგი საყურადღებო სიტყვები: „წა მოვების ისტორიაშია—თქვა იმან—არ არის მე იე მაგალითი ახლის წარმოების ისე სწრაფათ ეძლიერებისა, როგორც ეხედავ აქ შავის-ქვის მადნებში“, (იხ. „ივერია“ 1894 წ.: № 207). ამ ნაირი შინაარსისაა ის აუარებელი ფაქტები; რომლების სულ მცირედი ნაწილი მოვიყვანეთ ჩვენ აქ. რას მოასწავებენ ისინი? მას რომ ჩვენ თვალს არ უნდა ეიბრამეგებდეთ თვისი ნებით ცხოვრების წინაშე და მას სინათლის თვლით ეუკვირდებოდეთ. მაშ, ს. ჯიბლაქსთან ერთთ ეუსტრეოთ „გაპარჯება ახალ დასს! მისია მამავალი. გაუმარჯოს ყველას, ეინც ეებძების და თელავს სინებელს და მისწრაფება სინათლისაკენ!“

ფ. მახარაძე

კრიტიკის კრიტიკა

(ფაქტობრივი ისტორიული პროცესისა შესახებ. *ქველი*

№№ 49—52 1894 წ.)

დასასრული*)

მდენ წინააღმდეგობათა წინააღმდეგობებით აღჭურვილი ბანი ფხა ჩვენს წერილებსაც არჩებს და თავისებური კრიტიკით გააქვს და გამოაქვს. („ეკონომიური წარმატება და ეროვნება“ „მოამბე“ № 5—6). ჩვენი წერილების დასაცველით დიდ შრომის არ ვაღწევთ, მეტადრე ბან ფხას საპასუხობთ. ბანმა ფხამ თავის კრიტიკა დაიწყო სხვისი აზრის გადამხიჯებით და ათავებს ასეთივე გადამხიჯებით. იმისთანა აზრს ვეწამებს, რაც არას დროს არ გამოავითქვამს. ის ამბობს: ჟორდანია „ცდილობს დაგეიმტიკოს, რომ ადამიანთ შეკრებილება მხოლოთ მაშინ ვახდება ერთი, ნაკია როცა მასში შრომის განაწილება და აღებ-მიცემობა-ვაკრობამ მოაკიდებენ და გამტკიცდა. სხვა ძალას რა თვისებინა და ხასიათისაც უნდა იყოს იგი არ ფრიად მცირე, ან არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს ერის გაქვისისა და

გამორკვევის საქმეში“. საიდან ამოკრიფავს ეს ეტრომა? განა ჩვენს წერილებში ერთი კრიტიკა დაგვიძრავს ერის გაქვისის შესახებ? ერის გაქვისის კითხვა რასის (გვარტომობის) კითხვაა, რაიცა იკვლევთ ანტროპოლოგიის და ლინგვისტიკის მიერ. აქ სოციოლოგია და ისტორია ეერ მიწევდებ, ეინაიღვან ერთი ე. ი. აღნიშნათ კრებულთ ერთი გვარტომობის, ერთ ენაზე მოლაპარაკე, გამოირკვა ისტორიის წინა დროს. მაშ მე რანაირათ ვიტყვი ამ ისტორიის წინა დროის მოვლენის მიზეზი ვაკრობა-მეთქი? ჩვენ ლაპარაკი ვვაქვს ერის შეგენებულათ გავრთიანებაზე და არა ერის გაქვენაზე. ჩვენ ეიკვლევთ ამ გავრთიანების ფაქტორებს. ჩვენ ვამბობდით. „ომის და ბუნების წყალობით ერთი გავრთიანებულან, მაგრამ ეს ერთობა სუსტი და ხან-მოკლე შეიქმნა. არასოდეს ეროვნული გავრთიანება არ ყოფილა ისეთი ძლიერი, როგორც მოხდა აღებ-მიცემობის წყალობით თანამედროვე ევროპაში. აი, ჩვენი ტუხისი (იხ. „მოამბე“ № 5 102—106 გვ.) საიდან გამოახტუნა ბანმა ფხამ თავისი პარი? ბანი ფხა გვარწმუნებს, ეითონ ჩვენ ერის გამოკნობის ნიშნათ ვაკრობა მიკვლავს: „შრომის განაწილება და აღორძინება აღებ-მიცემობისა რომ სარჩულით და საფუძველით დაუღვლით ჩვენს გამოკვლევას, რათა ვეიგოთ, რომელი ხალ-

*) იხ. „ეველი“ № 22.

ხია, რომ ერს, ნაცუას წარმოადგენს და რომელი არა იმ შემთხვევაში საღამდე მიაღიო? ანა ამას ვამტკიცებთ? ამის შესახებ ჩვენ წერილებში ნათლათ არის გამოთქმული და მიკვირს, რატომ ავტორის ჭარბი დაჭირებია. მე ვამბობდი: ანა არის უპირატესი ნიშანი ეროვნებისა, ამით შეგვიძლია განვსაზღვროთ, რომელი ხალხი რომელი ერს ეკუთვნის. ნუ თუ ეს ბეგია, ბ. ფხა? მოვიყვანოთ კიდევ ერთს მაგალითს. ბ. ფხა წერს: „რაც შეეხება საფრანგეთის ერის გავრთიანებას შინა, ჩვეულებით, მოქმედებთ და სხ.—ეს ისე მართალი არ არის როგორც ბ. ჭორდანი ფიქრობს.“ *) ან კი როდის ვიფიქრებთ ასე? ჩვენ ეწერდით: „საფრანგეთი გავრთიანებული ნივთიერთ გავრთიანებული იდეებითაც, ყველას სურს განავითაროს ეროვნული შრომა, გააღწიოს ერის“ და სხ. ბ. ფხამ კი ჩვეულებრივად გადაამახინჯა. შეიძლება კიდევ ვსურთ ასეთი მაგალითები? მაშინ საჭირო იქნება მთელი მისი წერილის ამოწერა. აი. კიდევ ერთი. ჩვენ ეხმარობთ „შრომის განაწილება“, მას კი ეს ასე შეუცვლია „შრომის დეტალური (რთული) განაწილება“, მაშინ

როდესაც ამით შორის დიდი გარჩევა. უკანასკნელი წარმოებს მხოლოდ ქარხნებში, პირველი კი ყველგან, ერს ნაწილთა შორისაც. ერთი სიტყვით ბ. ფხას წერილი ასეთი გადაამახინჯებით სულ-დამულობს, მეტა საფუძველი არა აქვს-სა, ამას მიუხედავად სრულიათ ყალბი ცნობები საბერძნეთის და საქართველოს ისტორიის შესახებ, უკრძინარობა საფრანგეთის პოლიტიკური დასების და სხ. და სხ. და თქვენ მიიღებთ ბ. ფხას საკადრის კრიტიკას. ამა, რაღა საპასუხნოა ასეთი ავტორი? რაც ვთქვით ისიც ბეგერია, რისთვისაც ბოდინს ვიხილ მკითხველის წინაშე. ბ. ფხასთვის პასუხის გაცემა არც კი გვიწოდება, და თუ ვაგვიტოვებს ეს იმიტომ, რომ იგი შეგნობა და ერთიანათ დაამახინჯა თანამედროვე ისტორიული მატერიალიზმი. ეს თეორია მეცნიერებაში უკვე დამკვიდრდა. ხოლო ამ შემთხვევაში „სუბიექტის ტიპი“ განაილაშქრეს მის წინააღმდეგ და ამით მხარს უჭერენ კმაყოფილთ ამა სოფლისა. ჩვენს მწერლობაში პირველად ბ. ფხა შეგნობა და საზოგადოებას სრულიათ შეცვლილათ უჩვენა. ჩვენ გვწამს, რომ კრიტიკა შესწავლილი უნდა ჰქონდეს საერთო საკავში. ასეთ მოწინააღმდეგესთან კამათი ყველასთვის სასარგებლო და სასიამოვნოა. თუ ვინმე ასეთი კრიტიკისი შეგნობა მარქსის მიერ დამყარებულ ისტორიულ თეორიას, ჩვენ მზათ ვართ პასუხი გაცვით. ხოლო ბ. ფხა კი გაუთხრლეთ: მწერალს, გარდა წერის სურვილისა, სხვაც რამე უნდაქონ.

ნ. ჭორდანი

*) ბ. ფხას მიერ გენკეპნის წიგნიდან მოყვანილი ცნობა, ვითომ მარქსელს და დილდეს შორის ერთ-ნაერთი განსხვავება იყო, ყოველივე სიმართლეს მოკლებულია.

ს ვ ი მ თ ნ ხ ე ლ ი

(ისტორიული მოთხრობა)

XII

შეგდგო *)

1592 წელს ვახუშტის პირზე დაწყო დენა ლაშქარმა თბილისისაკენ. მეფე იმერეთს დასაყრობლათ ემზადებოდა. ჯარს მოდებდა უკან საგძალი, იარაღი. დიდ მარხვის მიწურულებში ვაგეზავრა მეფე. ქართლი სწრაფათ გაიარა ლაშქარმა, გადავიდა იმერეთს. აიღო ციხეები: სეირი, კაცხი, სკანდა; მიაღდა ქუთაისს. როსტომ მეფე გაქცა დადიანთან. ასე წრაფათ იმისთვის დაიპყრა მეფემ იმერეთი, რომ თითქმის მთელი იმერლობა იმისკენ იყო. იმერეთი რომ დაიჭრა ხელმწიფემ, ოლიშისკენ გასწია.

— უთოთათ უნდა დაეიპყრა ოღიში, თორემ დაგბრუნდებოდა თუ არა, წინანდელი ამბავი მომიხსენება იმერეთში. თუ ღმერთმა ქა და გამიმარჯვდა, ოღიშიდან გურიაზე გადავიცი და იქიდან სამცხე-საათაბაგოზე დავბრუნდები; თუ მანამდის შემოვიდა თათარი, ჩემი და იმერეთის ლაშქრით შევებრძოლები თათს, — ოცნებობდა მეფე.

ქართველების ლაშქარი მივიდა ოფიშისკენ და იქ დაბნაინდა, მაგრამ აქ სეირიანის ლაშქარი დიდ გაჭირებაში ჩავარდა. ძალიან წვიმიანი ვახუშტული იყო, მთელი ოღიში ერთ გაუყვალ ჭობათ გადაიქცა. ხალხი იწუწებოდა წვიმაში, სველ მიწაზე ეყარა. გარდა ამისა ღომმა და სიმინდმა უფრილეს ჯარს, ავთმყოფობა ვახშობდა. ლაშმა და უგზობამ ხომ მთლათ გააჭირრეს საქმე. მთელი ოღიში ტუთი იყო დაფარული და საცდლებო გზები, რომლებიც ტუტში იყო ვაფანტული, ამა, რა გამოსადეგი იქნებოდა ამოდენა ლაშქრისათვის?

ამ გაჭირებაში იყო მეფე, როცა მოვიდენ დადიანისაკენ მოციქულები. ხემწიფემ პატეიით მიიღო დესპანები და ლაშქრის მოთავეები შეჭრას დადიანის წინააღმდეგის მოსამენათ. მამია წერდა:

„..... ვიცო თქვენი მხნეობა, ვიცო თქვენი ლაშქრის სიღრდე და სიძლიერე, ამისთვის გმორჩილდებით, როგორც ემოხრჩილებოდა იმერეთი და ოღიში დიდებულთ თამარ მეფეს; მხოლოდ მიეკი იმერეთი როსტომს და გაიყვანე შენი ლაშქარი ქართლში. ისე დაიმკვირდე მთელი საქართველო, როგორც ეცურათ ის შენ დიდებულ წინაპრებს.....“

ეს წერილი არ იამა არც მეფეს, არც იმის ამაღლს.

*) ის. „გველი“ № 21.

— მე ქართველი კაცი ვარ, გატყვევების თქმა მიყვარს: თუ იმერეთში ისევ როსტომი იქნება, ჩვენ კი შინ დავბრუნდებით, მაშ რილასთვის წამოვსულვართ აქ!—თქვა საინომო.

— ეგ იმას ნიშნავს, უომართ დაუთმოთ ის, რაც ომით დაგვიტყვია; ეტყობა დადიანი ძალიან არის დარწმუნებული, რომ გამარჯვება იმას დარჩება, — თქვა არჩილმა.

მეფე დაფიქრებული იჯდა, მარჯვენა ულვაშს ათამაშებდა. ბოლოს გადაწყვეტილი უთხრა:

— მოკითხვისათვის მაღლობა მოახსენეთ დადიანს. უთხარი: იმერეთს ვერ დაუთმობ როსტომს, ოღონდში არ შემოვიღო, თუ როსტომს მომკვებს ხელში, როსტომს უფინებლათ დავტოვებ.

ეს პასუხი მიიღეს მოციქულებმა და წავიდნენ. მეფე ლაშქრებს მიეცა.

— ლაშქარი ავით გახდა, ავითყოფილა ძლიერდება, აქ დგომა არ მოხერხდება წინ წასვლაც ამ ქაობებში შეუძლებელია. უნდა დავბრუნდე, მაგრამ თუ როსტომი არ ჩავიდევ ხელში, რა გამოვა?— ფიქრობდა ის.

დადიანმა კარგათ იცოდა მეფის ლაშქრის მდგომარეობა. ისიც იცოდა, რომ სვიმონ მეფე არ დათანხმდებოდა პირობებზე, ამისთვის მოუვიდა თუ არა აფხაზეთიდან მეწყელი ჯარი, რომლის ლოდინშიაც იყო ის აქამდის, აღარ მოუცვდა დესპანებს, შეკრიბა ლაშქრის მოთავეები და იმათთან ერთად დასკვნა თავს დასწავდა სვიმონს.

— ქართველები, მართალია, ბევრნი არიან, მაგრამ ლაშქარი ავდრისა და ავითყოფილიდან მისუსტებულია, არც ბრძოლას მოელოა ჯერ, რადგან სვიმონ მეფე ჯერ ისევ ჩვენ დესპანებს ელაპარაკება. ორიშკუთში იმათ პატარა ველი უჭირავთ, გარშემო კი ტყეა და ქაობი; იქ იმის ღიდ ლაშქარს გაშლა არ შეუძლია, ვერც მარჯვით იმოქმედებს, რადგან ქართველები ტალახს შეჩვეულები არ არიან. გიბძანებთ, ახლავე აშალიათ თქვენი რაზმები, სხვა-და-სხვა ბილიკებით გაუღდეთ გზას. ხვალზეთი, ვანთიანისას, ყველანი სვიმონის ლაშქრის ახლა უნდა იდგეთ ტყეებში, ჩემ ბძანებას ელოდეთ. რაც შეიძლება საიდუმლოთ უნდა მოხდეს ყველა ეს, — ბძანა მამიამ.

დადიანს მოუწონეს მოფიქრება. მალე იყოწინდა მეგრელების ლაშქარი ბანძიდან, სადღე იყო ის დაბანაკებული და გაუდგა გზას. არც თითონ დადიანმა დაიგვიანა, ჯერ რიყრაჯი არ იყო, როცა ის აწყობდა ტყეში, სვიმონის ლაშქრის გარშემო, თავის ჯარს და ბძანებას აძლევდა, როგორ უნდა მოქცეულიყვნენ.

ქართველების ჯარს ამ დროს ჯერ ისევ ეძინა; მხოლოდ ყარაულები იდგნენ ფეხზე: ისინიც წვიმას მთლათ გვეძვლნათ, საცუდავთ მობუზულაყვენ. უე-

ცრათ გაისმა საყვირების ხმა და მეგრელები თავს დაესხნენ ლაშქარს სხვა-და-სხვა მხრიდან. შეშინებული ლაშქარი წამოიშალა, აირია, მიხვდა სვიმონ მეფე საქმის ვითარებას და პირათ თითონ შეუდგა ჯარის დაწყობას. არც ამირ სპასალარმა დაკარგა გონება. სულ მცირე ხანში უმთავრესი ჯარი მთლად იყო საომრათ დაწყობილი. მაგრამ არ იქნა, ომი არსად შეწყდა: მეგრელები გუნდ-გუნდათ ეცემოდნენ ჯარს ყიყინით და ისევ მარდათ უტუქციოდნენ ტყისკენ. ამ გეგარ ბრძოლაში სვიმონმა ევლარც ზარბაზნები მოიხმარა რიგზე, ლაშქარიც დაელოა, ომის ხალისი დაკარგა. შეატყეს ეს მეგრელებმა, უფრო მედრათ დაუწყეს თავდასხმა, ღიდ ზიანს აძლევდნენ.

მეფე ჯერ თითონ ახელომდენალებდა ჯარს, მიმართულებას აძლევდა ომს, ბოლოს გამოვიდა ომიდან, გადახედა გამოცდილი თვალით ბრძოლის ველს და დაფიქრა. ღიდ ხანს დაჰყურებდა მებრძოლებს, თან ულვაშს ხელს არ აშორებდა, მერე გაიშალა წელში და ბძანა:

— მოამგვართ შურდანი!

შეგდა სვიმონი შურდანზე და უბძანა დაეძახნათ სამი თურქისტანიშვილისათვის, რომლის რაზმი მეფის ახლოს იბრძოდა. თურქისტანიშვილმა მეფე რომ შურდანზე შემჯდარი ნახა, ძლიერ ეწყინა და შებბედა.

— რა არის მიზეზი, რომ წასახელოთ მომხადებულხართ? ღმერთმა ნუ მიჩვენოს გაქცეული ჩვენი მრავალჯერ გამარჯვებული მეფე. მე კი აქედან სისხლ დაუღერელი არ წავალ ჩემი ცოცხალი თავით.

ასე იმისთვის მოახსენა თურქისტანიშვილმა, რომ შენიშნული ჰქონდა მეფის ჩვეულობა. მეფეს ორი საგანგებო ცხენი ჰყვანდა ფალავანი და შურდანი, როცა გამარჯვების იმედი ჰქონდა ფალავანზე მჯდომი ომობდა, როცა დაატყობდა მარცხი მომდინსო, შურდანზე შეეგდებოდა და გაეცლებოდა ვანსაცუღელს.

სვიმონმა სიყვარულით შეხედა საამს და უთხრა:

— ჯერ ახალგაზდა ხარ, გამოუტყველი, თუმცა მხნეობით ბევრს გამოუდილსა ჯობიხარ, დაისისიე რასაც გიბძანებ: უთხარი ჩემ მაგიერათ ამირ სპასალარს, რომ რაც შეიძლება მალე, აუზნელოთ კი, გამოიყვანოს ჯარი ბრძოლიდან და წამოვიდეს. მძიმე ბარგი დაჰარეთ.

საამს გული ყელში მოეხვინა, ხმა ევლარ ამოიღო. სვიმონმა გამოაბრუნა შურდანი და მისცა სადღე. თურქისტანიშვილი შეგრიდა შურ მომარჯვებულნი ბრძოლაში. ისიც, ჯარის სხვა უფროსებიც კიდევ ეცადნენ ბედი წაღმა დაებრუნებინათ, კიდევ რამდენჯერმე შეებრძოდნენ ისინი მტერს, მაგრამ დარ-

წმუნდენ, რომ სეიმონი არ მოატყუა თვალმა და უკან დაწიეს ლაშქარი. ზარბაზნებიც, სხვა მძიმე ზარკეც გამარჯვებულს დაჩაბა.

დადიანი იმის დაწყებითადვე ეძებდა სეიმონს, მაგრამ რას იკნობდა, როდესაც ის უბრალო მეომარეობით იბრძოდა ჯარში და არც მოკავშილეობით არ ჩეოდა სხვებისაგან. სეიმონის ძებნაში მამიამ შენიშნა, რომ ერთ ადგილას ძალიან თვალს ადევნებდნენ ქართველები, მტერს ახლო არ უშვებდნენ; იფიქრა, სწორით აქ იქნება მეფეა და დედაც იმ ადგილას რჩეული რაზმით, რომელიც თან ახლდა იმას საკუთრათ. ქართველები ძალიან მაგრა დაუხედდნენ აქ, მაგრამ დადიანმა მანკე გააბო ჯარი და ზედ წააწყდა მდებდელს, რომელსაც ხატე ეჭვარ ხელში. ეს იყო დეკანოზი ვარსკვლავაშვილი, ოქონის ხატის მატარებელი, ჯარის დასალოცათ. დეკანოზი მოკლეს, ხატე აიბატეს.

— იმე! სეიმონ მეფე მეგონა და ხუცესი ვინმე არ ყოფილა! . იყინა დადიანმა და ვატრიალდა.

რას მოაფიქრებდა, რომ სეიმონ მეფე ახლა მარტო-მარტო მიდიოდა.

მიდიოდა მეფე მარტო-მარტო, გულზე ბოლმა აწებოდა. ის ახლა ვერც კი იზნოვდა თანამგზავს, თუნდაც ჰყოლიო; კაცის დანახვა ეკარგებოდა, მარტო უნდოდა ჩაეკლა დარდები გულში. კორბულის მინდორზე რომ მოდიოდა, დაინახა, რომ დედაც კი ახოსა თოხნიდა. მივიდა, წყალი თხოვა. დედაც კი დაკვირა, იცნო მეფე.

— ვახსოვს, ბატონო მეფე, საომრათ რომ მიბძანდებოდით, ჩემი შვილი კი არ იახლეთ თან: კაცისაგან მთერალი ვარო?

სეიმონს სიზმარივით მოავიწოდა, რომ ეს დედაც კი ეხეწებოდა ჩემი შვილიც წაიყვანე ჯარშიო, მაგრამ პასუხი არ გაცა: ახლა სხვაგანა ჰქონდა იმას გონება. დედაც კის ეს ძლიერ ეწყინა და ვაბრაზებულია მიაძახა მეფეს:

— კაცსაგან რომ მთერალი იყავი, ევანებე ახლა კი გამოუხიზნებულხარ!

გაღმორდა მგზავრი ღორის მთას. თვალ წინ გადაეშალა თავის შვინიერი სამლობგელი მშყანე ეკებით, ტუთი შემოსილი გოგებით, თოვლიანი მთისწვეროებით შებენილი. შეაყენა ცხენი. დიდ ხანს იდგა, ტკებოდა სამშობლო ქვეყნის სურათით; ძლიერო, შეუსაღვრელი სიყვარული იგრძნო იმისმა გულმა ამ ქვეყნისადმი.

— ღირსი ხარ, ჩემო ბაღდადა ქვეყანაე, მსხვერპლისა! . შეიწიერე შენთვის დათხეული დიდი სისხლი! წამოთქეა ალტაცებით.

მეთათვე დღეს სეიმონი კავთისხეცს მივიდა. ლამდებოდა. მგზავრიც და იმისი ცხენიც ძალიან დაღალულები იყვნენ, მეტი საიარული აღარ შეიძლებოდა. სეიმონმა ცხენი მიაბრუნა ვლენხის ქერიციძის სახ-

ლისაყენ, რომელიც სოფლის განაპირას იდგა. ეზოში რომ შევიდა, წინ დედაც კი შემოხედა. დასახლის კაზის კალთა სარტყელში გაემგებინა, რძით სუფსაწველი მიჰქონდა შინ. დედაც კის კალთაზე ხუცქთმინაი პერანგა ბავში ეტკებოდა.

— სადმეა შვილიშობის! სტუმარს არ მიიღებთ? — ჰკითხა მგზავრი.

— ჩატომ, ბატონო, სტუმარი ღეთისაა, მობძანდით! — უპასუხა დედაც კი.

სეიმონი რომ ცხენიდან ჩამოხდა, დედაც კი მივიდა, უნდოდა ცხენი ჩამოერთმია. მეფეს უნებლიეთ გაუღიმა, როცა ნახა, რომ შურდნას, თუმცა დაუღილს; დედაც კი უარებს წყყინას.

— არა, დეო, ცოტა ავი ცხენია, მე თითონ მოუვლი, უთხრა სეიმონმა და ცხენი ხეზე გამოაბა ეზოში.

დასახლისმა მხალთთ ახლა შენიშნა, რა რაზმზე იჯდა იმისი სტუმარი.

ცხენს რომ მოაუფრა, თითონ დერეფანში ჩამოჯდა ტახტზე. სახლის პატრონი ეახშმის მხადუბას შეუდგა; თან ცალი თვალით სტუმარს ათვალოერებდა. ამ თათი თვებშიაღს იარაღში ჩამჯდარმა კაცმა რაღაც იქტი დახვდა დედაც კის გულში, მტკაღრე მაშინ, როცა სტუმარმა უთხრა, იმერეთის მიედღეო. ქალს ქმარი იმერეთს ჰყავდა ჯარში.

მხედარმა მუზარანი მოინახა, ვაჟი გაისხნა, მხარ-თემოდ მიწეა, ძალიან მოქანტოლიყო, მიეძინა, ძილში ვაჟის კალთა გაღებდა და ქვეშ შეეწიერი სამეფო სარტყელი გაიშინდა, ოქროსი, ძვირფასი თვლებით მოქედილი. დედაც კის თვალს დარჩა ამ ძვირფას ნივთზე, მიხედა, რომ თუ თითონ მეფე არა, ენმე წარჩინებული კაცი მანკე უნდა ყოფილიყო იმისი სტუმარი. ეახშმა რომ მიართვა სტუმარს, ჰკითხა.

— თქვენ ბძანეთ, რომ იმერეთიდან მობძანდებით; ხომ არ ვაგეგონათ ბატონი მეფე როგორ ბძანდება, ან როგორ მშვიდობით გადისხდა ომი?

— არა, მე მეფისა არა ვიცი რა, მიუგო სეიმონმა.

— ჩემი ქმარი იქ არის ომში, მაგრამ ოლონდღმერთმა წყალობის თვალით ვაღმობედოს ჩვენ ხემწიფეს, ოლონდ ეს ბძოლოდიან უფნებულათ გამოედღეს და სხვები ყველანი იმის ჰირის სანაცლოები იყნა, — მიუგო დედაც კი.

ჯერ აღიონი არ დაძროლიყო, როდესაც მგზავრი გამოეთხოვა თავის მასპინძელს. უცნობი სტუმარის ეინაობა ქალმა მაშინ გაიგო, როდესაც სეიმონმა იმის ქმარს აზნაურობა უწყალობა და მეფურათ დასააჩქრა.

გ. ბაროვი

(შემდეგი ჟენება)

რედაქტორ-გამომცემელი ან. ი. წერეთლისა.